

Makale Geliş | Received: 05.04.2017
Makale Kabul | Accepted: 19.04.2017
Doi: 10.18795/gumusmaviatlas.309371

Alpaslan DEMİR

Doç. Dr. | Assoc.Prof. Dr.
Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tokat-Türkiye
Gaziosmanpaşa University, Faculty of Science and Arts, Department of History, Tokat-Turkey
alpaslandemirtr@yahoo.com

Yasin DÖNDER

Doktora Öğrencisi | PhD Candidate
Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat-Türkiye
Gaziosmanpaşa University, Graduate School of Social Sciences, Tokat-Turkey
nesa1035@hotmail.com

Gümüşhane Şerhiye Sicili (1887-1892)

Öz

Şerhiye Sicilleri, Osmanlı Devleti'nin idari, siyasi ve sosyo-ekonomik yapısını anlamlandırmak için zengin bilgiler içeren önemli defter serileridir. Toplumunu ilgilendiren eğitim, sağlık, kültür, ekonomi, ziraat, ticaret gibi pek çok konuda binlerce belgeyi bünyesinde barındırır. Şerhiye Sicilleri, bazı Osmanlı şehirleri için yüzlerce yıllık dönemi aydınlatmak için yeterli veriler sağlamaktadır. Ancak bahse konu olan Gümüşhane için günümüze ulaşmış tek bir şerhiye defteri vardır. 1887-1892 yılları arasında tutulan bu defter, Gümüşhane tarihine ışık tutacak veriler içermektedir. Bu çalışma ile mevcut Şerhiye Sicili'nin tanıtımı gerçekleştirilerek elde edilen bilgiler ilim dünyasının faydasına sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gümüşhane, Şerhiye Sicili, 19. Yüzyıl, Osmanlı Devleti.

Gümüşhane Şerhiye Register (1887-1892)

Abstract

Şerhiye registers are series that contain rich data to make sense the politic, social and economic structure of the Ottoman State. These registers contain thousands record about trade, agriculture, culture, education and economy. These provide enough data to light centuries-old period of some Ottoman cities. But there is only one extant Şerhiye register about Gümüşhane which is the subject of discussion. This notebook which recorded between the years of 1887-1892 contains data that shed light on the history of Gümüşhane. In this research, it will be made presentation of the Şerhiye register and accured information from the register will be presented for the benefit of science world.

Keywords: Gümüşhane, Şerhiye Register, 19th Century, Ottoman State.

Giriş

Osmanlı idari ve adli sistemi içerisinde görevlendirilen kadı veya naibi tarafından tutulan kadı sicilleri, kadı divanı, mahkeme kayıtları, sicillât-ı şer'iyye ve en yaygın kullanımını ile Şer'iyye Sicilleri olarak bilinmektedir. Bu defterler, zengin ve bir o kadar da çeşitli türden belgeleri içermektedir (Uğur 1999: 8). Osmanlı Devleti'nde reaya veya reaya-devlet arasında meydana gelen hukukî ilişkilere dair kayıtları içeren Şer'iyye Sicilleri, Osmanlı toplum yapısını hukuki, idari, dini ve sosyo-kültürel açıdan izah eden önemli kaynaklardır. Özetle bu defterler, şer'i mahkemeler tarafından verilen her türlü ilâm, hüccet, vekâlet, vesâyet, tereke, ferman, berat gibi evrakın kadılar tarafından “sakk-ı şer'i usulü” denilen belli bir usule göre kaydedilmesidir (Akgündüz 1988: 17-18; Demir ve Dönder 2015: 76).

Şer'iyye Sicilleri'nde bulunan kayıtlar genel olarak iki bölümde toplanabilir. Bunlardan ilki, hükümet ve devlet adamları tarafından gönderilen hükümler, fermanlar, beratlar, buyrulduklar; ikincisi ise kadı tarafından düzenlenip sicile yazılan ilâmlar, hüccetler, ma'rûzlar, mürâseleler gibi belgelerdir (Akgündüz 2002: 59). Nikâh, evlenme, miras taksimi, yetim malları ile kayıp malların muhafazası, vasi tayini ve azli, vasiyetlerin ve vakıfların hükümlerine riayet edilip edilmediğinin takibi, cürüm ve cinayet davaları gibi şer'i ve hukukî işlerin yanında idari yönden de kadılara oldukça geniş yetki ve görevler verilmesi (Uzunçarşılı 1988: 108-109) kadı sicillerinin önemini ortaya koymaktadır. Bu durum, kadı sicillerini toplumu ilgilendiren eğitim, sağlık (Demir 2012: 31-46; Çetin 1993: 122), kültür, ekonomi, ziraat, ticaret gibi pek çok konuda binlerce belgeyi bünyesinde barındıran vazgeçilmez birer kaynak konumuna getirmiştir (Çetin 1987: 60).

Osmanlı Devleti'nin değişim ve dönüşüm sürecinin hızlandığı 19. yüzyıl, hemen her alanda olduğu gibi devletin merkezde ve taşradaki önemli görevlisi olan kadı ve kadının görev sahasında da birtakım değişikliklere sebep olmuştur. II. Mahmut dönemi idari teşkilatında yapılan değişiklikler neticesinde kadıların idari alandaki yetkileri azaltılırken güvenlik hizmetleri ve belediye işlerine ait yetkileri ise tamamen ellerinden alınmıştır. Tanzimat döneminde ise kadıların elinde yalnızca hâkimlik görevi kalmıştır

(Bozatay ve Demir 2014: 86). Osmanlı Devleti’nde önceleri idari ve adli konular bir bütün içerisinde değerlendirilirken yapılan ıslahatlar sonucu idari ve adli konular birbirinden ayrılmıştır. Aile, miras, vakıf, şahsa karşı işlenen suçlar ve bunların cezaları gibi şahsi hukuku ilgilendiren davalar dışındaki hususlar, 1867 tarihli Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamnamesi ile Şer’iyye mahkemelerinin yetki alanından çıkarıldığı gibi aynı yıl yayınlanan Şura-yı Devlet Nizamnamesi ile de Şer’iyye mahkemelerinin idari yargı yetkileri ellerinden alınmıştır (Akgündüz 2002: 56-57). 1879’da adli teşkilatta son düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda daha önce yargı sisteminde olmayan savcılık kurumu, avukatlık ve noterlik unsurları sisteme dâhil edilmiştir. Yargı teşkilatında yapılan ıslahatlar sonucu şer’i kanunlara göre hüküm veren mahkemeler, eskiye oranla önemini yitirmiştir. Aynı dönemde kadıların nüfuzunun azaldığı gözlenmektedir. Kadıların üstlenmiş olduğu adli, beledi ve mülki görevlerinden ellerinde sadece sınırlanmış bir halde yargılama yetkisi kalmıştır (Ekinçi 2004: 352-354; Bozatay ve Demir 2014: 86). Kadıların görev alanlarının daraltılmasıyla beraber Şerhiye Sicilleri’nde kaydedilen davaların konu çeşitliliği de azalmıştır.

Bu çalışmada, tüm bu değişim sürecinin yaşandığı ve etkilerinin Osmanlı coğrafyasının her köşesine yayıldığı bir zaman aralığında Gümüşhane’de tutulmuş, 1887-1892 yıllarını kapsayan, şerhiye sicilinin tanıtımı yapılarak içeriği hakkında bilgi verilecektir.

Defterin Fiziki Özellikleri

Gümüşhane Şerhiye Sicili, Milli Kütüphane’de yanlışlıkla 56 numaralı Sivas Şerhiye Sicili olarak kaydedilmiştir. Aynı defter, İSAM katalogunda ise 3 numaralı Gümüşhane (Şiran) sicili olarak kayıtlıdır (Saylan 2014: 9). Mikrofilmlerden de anlaşıldığı üzere defter bir hayli yıpranmış vaziyette olup toplam 73 varaktan oluşmaktadır. Defterin her sayfasında, sayfa numaraları sayfanın üst orta kısmında Latin rakamlarıyla verilmiştir. Ayrıca ilgili sayfanın sağ ve sol üst köşelerinde sayfa numaraları eski Türkçe yazıyla da yazılmıştır. Numaralandırma verilirken birinci

varağın ön tarafı boş bırakılmış ve arka tarafı birinci sayfa olarak numaralandırılmıştır. İlk varağın ve son varağın ön yüzlerinde “*Yalnız yüz kırk yedi sahifeden ibaret olduğu tasdik olunur fi 12 Kânûn-ı evvel sene 303*” ibaresi yer almaktadır. Her bir davanın üzerinde dava numaraları da mevcuttur. Defterde 25 Rebi’ü’l-evvel 1305 (11 Aralık 1887) tarihli ilk dava 70 numara ile başlamaktadır. Dava numarasının 70 ile başlaması nedeniyle defterin eksik olarak ciltlendiği ve numaralandırmanın sonradan yapıldığı veya biten bir defterden yeni bir deftere geçildiği düşünülebilir. Esasında defterin eski Türkçe yazı ile numaralandırılması yapıldıktan sonra da iki varağının kaybolduğu açıktır. Nitekim 68. varaktan sonra eski Türkçe yazı ile numaralandırmaya göre 136-137. ve 138-139. sayfalar bulunmamaktadır. Eski yazı ile yazılarak verilen 135. sahifeden 140. sahifeye geçilmektedir. Latin rakamlarla numaralandırılırken bu durum gözden kaçmış olmalı ki 135’ten 136 olarak sayfa numaraları devam etmiştir. Aradaki iki varağın, defterin özellikle son sayfalara doğru harap durumundan da anlaşılacağı üzere kopup kaybolduğu dava numaralarından da tespit edilebilmektedir. 135. sayfada dokuz numaralı dava bulunurken bir sonraki sayfada dava numarası 16’dır.

Defterin sayfa aralarına sonradan eklenmiş kâğıtlar da bulunmaktadır. Ön kapağın içine yapıştırılmış olan kâğıt parçalarından biri defterin eksik sayfalarıyla alakalıdır. Nitekim yırtıklardan da anlaşıldığı üzere sayfanın ortalarına ait olan üç satırlık bu küçük kâğıt parçası numero 10 ile kaydedilmiş bir dava kaydına ait olup 5 Zi’l-ka’de 1307 tarihlidir. Daha önce de ifade edildiği üzere sayfa 135’ten sonra iki varak kayıptır. 135. sayfadaki dava numarası 9 olup dava yarım kalmıştır. 136. sayfa ise yarım bir dava kaydı sonrası 16 numaralı dava ile devam etmektedir. 8 numaralı davanın tarihi 5 Zi’l-ka’de 1307 olduğu da göz önüne alındığında bahsi geçen kâğıt parçasının aradaki kayıp sayfalarla alakalı olduğu açıktır. Ayrıca yazı sitili olarak da birbirlerine benzemektedir. Fakat ön kapağın iç tarafına yapıştırılmış olan diğer kâğıt parçasının kayıp sayfalarla alakalı olup olmadığı teyit edilememiştir. Ön kapağın iç kısmında yapıştırılmış bir başka kâğıt parçası ise Kelkit kazası mahkeme reisi tarafından Gümüşhane sancağı bidayet mahkemesine gönderilmiş 20 Zi’l-hicce 1306 (17 Ağustos

1889) tarihli olup Kelkit kazası mahkemesine mahsus bir mührün bulunmadığından bahisle mühür talebi ile alakalıdır.

Defter sayfaları arasına sonradan eklenmiş bir başka kâğıt ise sayfa 21-22 arasında bulunmaktadır. Bu kâğıt 20 numaralı sayfada bulunan 12 numaralı dava ile alakalıdır. Sayfa 25-26 arasında bulunan iki kâğıttan biri Erzincan Ermeni milletine bağlı olup Torul kazasında vefat eden kişinin defin masrafları ile ilgili olup, sayfa 23'te bulunan 18 numaralı dava ile ilintilidir. Diğer ek kâğıdın konusu ise aslen Bayburd kazasının Uzungazi mahallesinden olan bir kişinin Gümüşhane'nin Cami-i Kebir mahallesinde oturan Hasibe ile olan boşanma davasına aittir. Bu belge sayfa 25'de bulunan 20 numaralı davanın ekidir. Sayfa 27-28 arasındaki ek ise sayfa 28'de kayıtlı 24 numaralı dava; sayfa 33-34 arasındaki ek sayfa 34'te kayıtlı 32 numaralı dava; sayfa 67-68 ve 69-70 arasındaki ekler sayfa 70'de kayıtlı 3 numaralı dava; sayfa 93-94 arasındaki ek sayfa 94'de kayıtlı 28 numaralı dava; sayfa 109-110 arasındaki ek sayfa 109'da kayıtlı 40 numaralı dava ile ilgilidir.

Defterin dava numaralandırmalarında da çeşitli problemler mevcuttur. Daha önce de ifade edildiği üzere defter 25 Rebi'ü'l-evvel 1305 (11 Aralık 1887) tarihli 70 numaralı dava kaydı ile başlamaktadır. 88 numaralı 7 Receb 1305 (20 Mart 1888) tarihli davanın sonunda “*Ed-dâi nâib-i sâbık*” kaydı ve mühür bulunmaktadır. Bu kayıttan anlaşıldığı üzere naib görevi bırakmıştır. Nitekim hemen akabinde sayfa 14'ün numarasız ilk kaydı yeni naib ataması ile ilgilidir. Bu kayda göre 11 Şaban 1305 (23 Nisan 1888) tarihinden itibaren sâbık Pervende naibi Abdulmuin Efendi Gümüşhane'ye naib olarak görevlendirilmiştir. Dolayısıyla bu kayıttan sonra dava numaraları birden başlayarak kaydedilmiştir. Bu naib döneminde deftere, sayfa 34 ve 35'te kayıtlı iki davaya mükerrer olarak 32 numara verildiği de göz önüne alındığında, toplam 73 dava kaydedilmiştir. Abdulmuin Efendi döneminde kaydedilen son dava 11 Cemâziye'l-âhir 1307 (2 Şubat 1890) olduğuna göre yaklaşık 21 aylık bir naiblik dönemi olmuştur. 11 Cemâziye'l-âhir 1307 (2 Şubat 1890) tarihli davanın sonuna naibin mührü ile beraber şöyle bir not düşülmüştür: “*Temmetü'l-keîâm ceffü'l-kalem bi-'avni'l-meliki'l-a'lâm /*

Hukûk-perver olmayanlar onlardır rüsvâ-yı âlem” (Dünyanın melikinin yardımıyla kalemin kurduğu, sözün bittiği / Hukuku sevmeyenler onlardır rezil olanlar).

Abdulmuin Efendi'den sonra Gümüşhane'ye, 68 numaralı sayfanın ilk kaydına göre, 11 Şaban 1307 (2 Nisan 1890) tarihinden itibaren sâbık Mardin naibi Abbas Efendi atanmıştır. Dolayısıyla dava numaraları tekrar birden başlayarak kaydedilmiştir. Dava numaralarında 11 numara sehven atlanmıştır. Ayrıca sayfa 82'de bulunan dava numarası 21 olarak devam etmesi gerekirken yanlışlıkla tekrar 19'dan devam ettirilmiştir. 83 ve 84'de kayıtlı iki farklı davaya ise 22 numara mükerrer olarak verilmiştir. Sayfa 85'te dava numarası 24 olarak verilmesi gerekirken 14 olarak verilmiş ve sonraki dava numaraları buna göre devam ettirilmiştir. 103. sayfada 42 numaralı davadan sonra kaydedilen dava kaydına ise numara verilmemiştir. Karışıklıklar sonraki sayfalarda da devam etmiştir. Sayfa 109'da 49 numaralı dava kaydından sonra gelen davaya 40 numara verilmiş ve 110. sayfada yer alan bir sonraki davaya ise 48 numara verilerek devam edilmiştir. Abbas Efendi döneminde kaydedilen son dava 128. sayfada yer alan 70 numaralı dava olup 3 Şaban 1309 (3 Mart 1892) tarihlidir. Buna göre 23 ay görev yapan Abbas Efendi döneminde 88 dava kayda geçmiştir. 128. sayfanın sonunda Abbas Efendi'nin mührüyle beraber “*Abbas Nuri el-mevâli'l-hulefâ-yı livâ-i Gümüşhane nemmekahu el-fakir ed-dai*” notu bulunmaktadır.

129. sayfada Gümüşhane naibi Fehmi'nin Gümüşhane mutasarrıflığına yazdığı yazının kaydı bulunmaktadır. Buna göre, Şaban ayının başından itibaren şer'i işleri görmek üzere birinin vekil olarak görevlendirilmesi talep edilmektedir. Bu yazıya verilen 25 Şubat 1307 (8 Mart 1892) tarihli cevap talebin hemen akabinde deftere kaydedilmiştir. Bu cevaba göre, mahkeme kâtibinin göreve vekâlet etmesi istenmiştir. Bu kayıt sonrası 1 numara ile 11 Şaban 1309 (11 Mart 1892) tarihli bir nikâh kaydedilmiştir. Nikâh kaydının hemen akabinde ise yeni naibin atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre 11 Şaban 1309 (11 Mart 1892) tarihinden itibaren müderrislerden sabık Piriştine naibi Hasan Fehmi Efendi görevlendirilmiştir. Dolayısıyla sayfa 130'dan itibaren dava numaraları tekrar birden başlayarak verilmiştir. Defterin son iki varağının alt kısımları yırtık olduğundan Latin 143, eski yazı ile yüz

kırk yedinci sayfada yer alan son kaydın tarihi okunamamaktadır. Ama bu kaydın bir öncesinde yer alan 23 numaralı dava 14 Safer 1310 (7 Eylül 1892) tarihini taşımaktadır. Hasan Fehmi Efendi dönemine ait defterde numarasız iki kayıt ile beraber toplam 26 dava kaydı olmalıdır. Fakat yukarıda da bahsedildiği üzere iki varağın kayıp olması nedeniyle altı davanın konusu hakkında malumat sahibi değiliz. Dolayısıyla Hasan Fehmi Efendi dönemine ait defterde toplam 20 dava kaydı bulunmaktadır.

25 Rebi’ü’l-evvel 1305 (11 Aralık 1887) – 14 Safer 1310 (7 Eylül 1892) tarihleri arasında 4 yıl 9 aylık bir dönemi kapsayan Gümüşhane Şerhiye Sicilinde beşi naib atamalarıyla ilgili olmak üzere toplam 207 kayıt bulunmaktadır.

Defterin Muhtevası

Defterde Gümüşhane’ye ait on altı mahalle ismi geçmektedir. En fazla dava kaydı otuz bir adet ile Cami-i Kebir mahallesine aittir. Sık bir şekilde ismi geçen mahalleler ise on dört dava ile Emirler; onar dava ile Sorda ve Cami-i Sagir; sekiz dava ile Ermeni ve altı dava ile Meryem Ana’dır. İsmi geçen diğer mahalleler ise Burhaneddin (beş kez); Ayatodor (beş kez); Saadeddin (üç kez); Kilise (üç kez); Rüstem Camii (iki kez); Hızır İlyas (iki kez); Cami-i Çarşı (iki kez); Ayana (iki kez); Rum (bir kez); Daltaban’dır (bir kez). Defterde geçen yirmi üç davada ise mahalle ismi zikredilmemiştir.

Kaza/Sancak	İdari Birim	İdari Birim Adı	Aded
Gümüşhane	Mahalle	Cami-i Kebir	31
Gümüşhane	Mahalle		23
Gümüşhane	Mahalle	Emirler	14
Gümüşhane	Mahalle	Sorda	10
Gümüşhane	Mahalle	Cami-i Sagir	10
Gümüşhane	Mahalle	Ermeni	8
Gümüşhane	Mahalle	Meryem Ana	6
Gümüşhane	Mahalle	Burhaneddin	5
Gümüşhane	Mahalle	Ayatodor	5
Gümüşhane	Mahalle	Saadeddin	3
Gümüşhane	Mahalle	Kilise	3

Gümüşhane	Mahalle	Rüstem Camii	2
Gümüşhane	Mahalle	Hızır İlyas	2
Gümüşhane	Mahalle	Cami-i Çarşı	2
Gümüşhane	Mahalle	Ayana	2
Gümüşhane	Mahalle	Rum	1
Gümüşhane	Mahalle	Daltaban	1

Tablo 1

Defterde kayıtlı davalarda toplam 41 köy ismi geçmektedir. Bu köylerden birer kez ismi geçen Gindehrek ve Çiftlik köyleri Kelkit kazasına; Civrişon Şiran kazasına ve bir kez geçen Avliyana ve üç kez geçen Çit-i Kebir (Büyükçit) Torul kazasına bağlıdır. Geri kalan 36 köy ise Gümüşhane kazasına bağlıdır. Bunlardan Filas, Alçakdere ve Ekiz Yağmurdere nahiyesine; Edişe ve Dölek köyleri ise Koğans nahiyesine bağlı olarak zikredilmektedir. Defterde Haşera köyüne ait dokuz; Mavrenge köyüne ait altı; Akçakale köyüne ait beş; Canca ve Gelinpertek köylerine ait dörder, Filas, Kodil, Pekün, Pirahmed ve Çit-i Kebir köylerine ait üçer; Edişe, Beşkilise, Halazara, Mandırı, Tanere ve Ulukale köylerine ait ikişer dava; diğer köylere ait ise birer dava bulunmaktadır.

Kaza/ Sancak	Nahiye	İdari Birim	İdari Birim Adı	Aded
Gümüşhane		Karye	Haşera	9
Gümüşhane		Karye	Mavrenge	6
Gümüşhane		Karye	Akçakale	5
Gümüşhane		Karye	Canca	4
Gümüşhane		Karye	Gelinpertek	4
Gümüşhane	Yağmurdere	Karye	Filas	3
Gümüşhane		Karye	Kodil	3
Gümüşhane		Karye	Pekün	3
Gümüşhane		Karye	Pirahmed	3
Gümüşhane/Torul		Karye	Çit-i Kebir	3
Gümüşhane	Koğans	Karye	Edişe	2
Gümüşhane		Karye	Beşkilise	2
Gümüşhane		Karye	Halazara	2
Gümüşhane		Karye	Mandırı	2
Gümüşhane		Karye	Ulukale	2
Gümüşhane		Karye	Tanere	2
Gümüşhane	Koğans	Karye	Dölek	1

Gümüşhane	Yağmurdere	Karye	Alçakdere	1
Gümüşhane	Yağmurdere	Karye	Ekiz	1
Gümüşhane		Karye	Akhisar	1
Gümüşhane		Karye	Alansa	1
Gümüşhane		Karye	Ayamahal	1
Gümüşhane		Karye	Bolodor	1
Gümüşhane		Karye	Duymadık	1
Gümüşhane		Karye	Hakır	1
Gümüşhane		Karye	Hayekse	1
Gümüşhane		Karye	Kabaklise	1
Gümüşhane		Karye	Kermut-i Süfla	1
Gümüşhane		Karye	Kızılköy	1
Gümüşhane		Karye	Kızılköy	1
Gümüşhane		Karye	Killik ?	1
Gümüşhane		Karye	Koğ-i Süfla	1
Gümüşhane		Karye	Kurdoğlu	1
Gümüşhane		Karye	Pekünler	1
Gümüşhane		Karye	Tekye	1
Gümüşhane		Karye	Tezene-i Ulya	1
Gümüşhane/Kelkit		Karye	Gindehrek	1
Gümüşhane/Kelkit		Kasaba	Çiftlik	1
Gümüşhane/Şiran		Karye	Civrişon	1
Gümüşhane/Torul		Karye	Avliyana	1

Tablo 2

Defterde kayıtlı 207 adet davanın 68’i mirasa yönelik davadır. Yirmi bir adet vekâlet davası, yirmi adet alacak davası, on sekiz adet mülk satışı davası en sık görülen dava çeşitleridir. Tereke (on yedi adet), boşanma (on dört adet), nikâh (on dört adet), vasi (on üç adet), naib ataması (beş adet), nafaka (dört adet), vakıf (üç adet) davaları da defterde görülen diğer dava çeşitleridir. Ayrıca defin masrafı, kayıp hayvan istihkakı, keşif ve muayene ya da sınır davaları gibi çeşitli konulara ait toplam on dava da bulunmaktadır.

Konu	Adet
Miras	68
Vekâlet	21
Alacak	20

Mülk Satışı	18
Tereke	17
Boşanma	14
Nikâh	14
Vasi	13
Çeşitli davalar	10
Naib Ataması	5
Nafaka	4
Vakıf	3

Tablo 3

Dava konularına örnek verecek olursak Erzincan Ermeni milletinden olup Torul kazasında vefat eden kişinin defin masraflarıyla ilgili görülen dava ilginçtir (GŞS 23/2: Dava no. 18). Akhisar köyünden Malkoçoğlu Davud bin Mehmed Cami-i Sagir mahallesi sakinlerinden Refet Ağa ibn-i Abdullah’a dava açarak, askerde iken vefat eden kardeşi Hasan’ın alacağı olan 25 guruşu mirasçıları olarak talep etmiştir (GŞS 1/1: Dava no. 70). Cami-i Kebir mahallesinden Faik Bey ise Çerkez cariyeyle nikâh kıymıştır (GŞS 37/1: Dava no. 36). Defterdeki başka ilginç davalardan biri ise Şiran’ın Civrişon köyünden bir kızın açtığı davadır. Kızın iddiasına göre kendisi kimsenin nikâhlısı olmamasına karşın kendi adına nikâh kıyılmıştır. Kızın anlattıklarına göre bir ay öncesinde kendisine talip olan Civrişon köyünden Muharrem bin Halil’e varmak istemediği halde Muharrem Şiran kazası niyabet-i şerriyesinde güya kendisini nikâhlanmış ve nefisini kendisine teslim etmediği için de dava açmıştır. Muharrem, bu konuda mahkemeden bir kıta ilam dahi almıştır. Mahkemede Muharrem’in nikâhlısı olmadığını ifade etmiş olmasına karşın naib bunu dikkate almadığı gibi nikâhlı olduğunu tasdik etmiştir (GŞS 41/2: Dava no. 42). Bu tür davalar defterde başka şekillerde de karşımıza çıkmaktadır. Ulukale köyünden Bayramoğlu Mehmed bin İsmail amca kızı Zeyneb bint-i Ali Efendi’den davacı olmuştur. Mehmed’in iddiasına göre Zeyneb ile evlenmek istediğinde Zeyneb bunu kabul etmiştir. Bunun üzerine Mehmed’in babası İsmail’in misafirhanesinde bu işin konuşulduğu, fakat amcasının vefatı sonrası yengesi Zekiye Hatun’un başka biriyle nikâhlanarak gitmesi üzerine Zeyneb ile üç-dört sene önce nikâhlarının kıyıldığını ama Zeyneb’in nefisini kendisine

teslim etmediğini ifade etmektedir. Daha sonra Zeyneb İstanbul’a gidip orada başka biri ile nikâhlanmıştır (GŞS 79/2: Dava no. 19). Amca çocuklarının birbirleriyle evlendirilmeleri yaygın olsa gerek ki bir başka dava da yine amca çocukları arasında vuku bulmuştur. Bolodor köyünden Salih bin Yusuf, amca kızı Zeliha bint-i Osman’dan şikâyetçi olmaktadır. Salih’in iddiasına göre altı sene evvel Zeliha on iki yaşında iken 250 guruş mihr-i müeccel ve 1000 guruş mihr-i muaccel ile nikâhlanmış olmalarına karşın Zeliha nefsinin teslim etmemektedir. Zeliha’nın nikâhlanma olayını inkâr etmesine karşın şahitler Salih’in iddiasını desteklemiştir (GŞS 86/1: Dava no. 16). Bir başka kayıta ise Erzincani şeyhi Hacı Fehmi Efendi adına hatla otuz cüzden tertib edilmiş olan mushaf-ı şerif Derviş Paşa hazretleri tarafından bir sandık içerisine yerleştirilerek Gümüşhane naibi Hasan Fehmi Efendi’ye gönderildiği ifade edilmektedir. Mushaf-ı şerif, Daldabanlı mahallesinde Sadullah Efendi Camiine vakf edilmiş ve cami imamı Hafız Mehmed Şerif Efendi’ye teslim edilmiştir. Bu mushafın tüm mümin ve müminat tarafından okunması ve adı geçen şeyhin ruhuna üç ihlas ve fatiha bağışlanması talep olunmuştur (GŞS, 131: Dava numarası bulunmamaktadır).

Sonuç

Şeriyeye sicilleri, içerdiği dava konuları nedeniyle şehirlerin canlı tarihinin ortaya konulması açısından önem arz eder. Fakat bu sicillerin pek çoğu günümüze ulaşmamıştır. Dolayısıyla Gümüşhane’ye ait tek sicil olan ve 25 Rebi’ü’l-evvel 1305 (11 Aralık 1887)–14 Safer 1310 (7 Eylül 1892) tarihleri arasında 4 yıl 9 aylık bir dönemi kapsayan defterin bu dönemleri çalışacakların bilgisine sunulması önemlidir.

KAYNAKÇA

AKGÜNDÜZ, Ahmet (1988). *Şer'îye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C. I, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

AKGÜNDÜZ, Ahmet (2002). “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri”, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 10: 54-68.

BOZATAY ANBARLI, Şeniz ve Konur Alp DEMİR (2014). “Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10): 71-89.

ÇETİN, Osman (1987). “Bursa Şer'î Mahkeme Sicillerinden Notlar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2: 59-71.

ÇETİN, Osman (1993). “Bursa Şer'îye Sicilleri Işığında Osmanlılarda İlk Tıp Fakültesi Bursa Darüşşifası ve Tıbbî Faaliyetler”, *OTAM*, 4: 121-150.

DEMİR, Alpaslan (2012). “Konya Şer'îye Sicillerinde Rıza Senedi Örnekleri (1659-1749)”, *History Studies*, (Prof.Dr. Enver Konukçu Armağanı), ss. 31-46.

DEMİR, Alpaslan ve Yasin DÖNDER (2015). “Amasya Tarihine Işık Tutacak Yeni Bir Şer'iye Sicili”, *III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 75-81, Edge Akademi Yayınları.

EKİNCİ, Ekrem Buğra (2004). *Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)*, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

SAYLAN, Kemal (2014). *Gümüşhane İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarih (1850-1918)*, İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.

UĞUR, Yunus (1999). “Şer'iye Sicilleri”, *TDVİA*, 39: 8-11.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1988). *İlmiye Teşkilâtı*, Ankara: TTK Yayınları.